

TUDÁS, ÉLVEZET, ÉLET...

KORZENSZKY RICHÁRD OSB

A belülről irányított ember veszélyessé válik egy olyan társadalomban, amelyben a pénz az úr. A kívülről irányított ember lesz a jó fogyasztó, aki le tud borulni a legújabb bálványok előtt. És sokak számára gyanússá válik az autonóm ember, akit klasszikus megfogalmazással polgárnak nevezünk, aki képes arra, hogy szellemi és anyagi tulajdonnal rendelkezék, s aki képes közösséget teremteni. (...) A kultúra, a lokális kultúra lehetőséget teremt egy globalizálódó világ személytelenségében, kiszolgáltatottságában az azonosság tudat megőrzésére. Azok az emberek, akiknek nincs meg az ún. „szociokulturális azonosságtudatuk”, ki vannak szolgáltatva mindenféle manipulációnak, és áldozataivá válnak a fogyasztói társadalomból kinövő információs társadalomnak.

Az elmúlt hónapokban többször volt alkalmam világvárosok repülőterein várakozva könyvek között böngészni. Más ez a világ, mint a budapesti állomások vagy aluljárók környékének könyves asztalai. De a fő vonulatok mégis sokban hasonlítanak. A kínálatban megszámlálhatatlan könyv szerepel, amely mind valahogyan „lekötöni” óhajtja az embert. Már címlapjával, borítójával is szembeötlő, nem rit-

kán agresszív, lehengetlő, a szó legigazibb értelmében „érzéki”. Ugyanakkor se szeri, se száma azoknak a „műveknek”, amelyek az érvényesülés (nem a boldogulás, még kevésbé a boldogság) gyors útját kínálják.

A pályaudvarok és repülőterek világa sűrítve jeleníti meg azt, amit úgy nevezhetünk, hogy élet. Sietség, kuszaság, időzavar: mindenki jön vagy megy, mindenki rohan általában, és fél attól, hogy elkésik, hogy lekési a vonatát, a járatát, fél attól, hogy elmarad, lemarad, itt marad.

Hol van stabilitás ebben a világban? Lehet-e, szabad-e stabilitásról beszélni egyáltalán? Vagy az élet egyenlő a változással? A boldogság és a siker közé egyenlőségjelet lehet tenni?

Hatalmas csomagokat tol a repülőtéren egy néger fiatal apa, eltörpül mellette a picci, villogó szemű és fogú, farmer-kalapos és szoknyás aprócska kislánya, szorongatva kezében a minden gyermek számára oly kedves macit. Hová megyünk? Hová? Miért? Apja és egy másik felnőtt néger a közelben álló japánok és németek megolaszok számára érthetetlen csattogással társalognak, a kislány pedig némán áll, két lábbal a földön, egy számára teljesen érthetetlen és fölfoghatatlan világban, miközben újra és újra pörögnek az indulást és bezállást jelző sorok a hol zölden villogó, hol piros színnel megálljt parancsoló irányítótáblán.

Mi az, amit tudni kell? Hogyan lehet kijutni ebből a labirintusból? S hová lehet egyáltalán megérkezni?

Az emberformálás intézménye, az iskola, sokak szerint válságban van. Vannak, akik esküsznek a konzervatív, teljesítményköz-

pontú iskolai rendszerre, vannak, akik mindenkinek fölött állónak tekintik a személy szabadságát. De bármelyik típushoz tartozzon is manapság valaki, az alapkérdés tekintetében a gyakorlatban nagy mértékű hasonlóságot fedezhetünk fel. A hasonlóságnak az a lényege, hogy sem az egyik, sem a másik oldal nem tud igazi jövőképet állítani a gyermek elé.

Alapkérdéseket kell újra és újra tisztázni. Sok minden átörökíthető nemzedékek során, de a személyes állásfoglalás és döntés készségét mindenkinek magának kell kiérlelnie önmagában, s ehhez segítséget kellene, hogy nyújtson szülő, pedagógus, társadalmi környezet egyaránt. A segítségnyújtás helyett azonban leginkább a bizonytalanságot erősítik azok, akikkel a gyermekek találkozhatnak.

Mi a tudás? „A tudás hatalom!” – olvashattuk még sokan az '50-es évek iskolai feliratain. „Az információ: hatalom!” – halljuk ma a gazdasági élet szereplőitől és a politikusoktól egyaránt. Vajon a tudás és az információ közé egyenlőség-jelet lehet tenni?

A szülő elvárása az iskolával szemben általában az, hogy segítse gyermekét, hogy minél kevesebb ráfordítással, minél kevesebb idő alatt „produktívvá”, sikeres emberré váljon. A sikeres ember jellemzői között pedig az első helyen a karrier, a pénz, a hatalom szerepel – a személyes boldogságról nagyon keveset lehet hallani.

Devecseri Gábor *Bikasírató* című versciklusának záró sorai így hangzanak: „*Megszülettünk hirtelen, / egyikünk se kérte. / Kérve kérünk, szép jelen, / meg ne büntess érte. / Kérünk, kvarta pillanat, / ne vess tűzre, lángra, / szép olajfa-lomb alatt várhassunk halálra. / Hadd teljék az életünk, / mint lehet, szelíden, /*

gyolcsban zengjük énekünk, / nem csallános ingben.”

Értelmet az életnek a jövő ad. Mi a jövő? Vajon nem úgy érezzük-e, hogy jövőtlenek vagyunk? Hogy mintha minden összeesküdült volna az ember ellen, hogy megfossa a jövő lehetőségétől? Az egzisztenciális szorongást mintha felváltotta volna világméreteken (az európai/amerikai civilizációban) a menekülés a *mába*, a pillanat lehetőségeinek megragadásába, az élet korlátlan élvezésébe.

A gondolkodó ember számára a jelen viszonyítási pont csupán, nem pedig végcél. Viszonyítási pont, amelyből oda-vissza tájékozódni próbálunk. A jelen nem csupán a velünk éppen történő események ideje, hanem folytatása valamiképpen a múltnak, és kiindulása a jövőnek. Az ember megkonstruálja a múltat és a jövőt, a jelenbeni preferenciái alapján. A múltból számomra az létezik, amit fontosnak tartok. A jövőt pedig vagy tudatosan formálok, ha vannak értékeim, amelyek alapján újra és újra képes vagyok választásokra: mit tegyek, mit ne tegyek, vagy pedig egyszerűen megtörténik, megeskí velem, elszenvedője leszek a sorsomnak, nem pedig tudatos alakítója a világnak, amelynek része és – nem kevesek meggyőződése szerint – gondozója, felelőse is vagyok.

De hát ki is vagyok tulajdonképpen?

*„Tudom, mi a tejben a légy,
Tudom, ruha teszi az embert,
Tudom, az új tavasz mi szép,
Tudom, mely gyümölcs merre termelt,
Tudom, mely fán mily gyanta serked,
Tudom, hogy minden egy dolog,
Tudom a munkát, lusta kedvet,
Csak azt nem tudom, ki vagyok.
(...)*

*Mindent tudok hát, drága herceg,
Tudom, mi sápadt s mi ragyog,
Tudom, hogy a férgék megesznek,
Csak azt nem tudom, ki vagyok.”*

Mi a tudás? S ki vagyok én?

Hadd mondok el a chasszid történetet arról az emberről, aki délben már szorongani kezdett, hogy jön az este. Este pedig félt, hogy jön az éjszaka, mert azután jön a reggel, amikor is nem találja majd a ruháit, amelyeket este levetett. Ezért már elkezdett szorongani délben. Egy szép napon eszébe jutott: van papír és ceruza, föl lehet írni mindent! Nagyszerű, s boldogan várta, hogy jöjjön az este. El is jött. „A zakóm a székemen” – írta, s levetette. „Az ingem a zakómon” – fölírta, s levetette. „A cipóm a szék előtt” – fölírta, levetette. „A nadrágom az ingemen” – fölírta, levetette. „A zoknim a cipómön” – fölírta, levetette. Eloltotta a villanyt, s csodálatos álomba merült. Reggel pedig, amikor besütött a szobába a nap, ott találta a cédulát az éjjeliszekrényen. „A zoknim a cipómön” – kipipálta, s felhúzta. „A nadrágom az ingemen” – kipipálta, felhúzta. „Az ingem a zakómon” – kipipálta, felvette. „A cipóm a szék előtt” – kipipálta, felhúzta. „A zakóm a székemen” – kipipálta, felöltötte. Boldog volt, mint talán még soha. Kihúzta magát. Aztán egyszer csak megrettent, körülnézett, s remegve tette föl a kérdést: „De hát hol vagyok én?”

Valahol itt van a probléma lényege. Sok mindent tudunk, sok mindenről tudunk, de valami nagyon fontosról nincs igazi tudásunk: „Hol vagyok én?”, „Ki vagyok én?”.

S még egy lényeges kérdés: „Vajon van-e valakinek szüksége énrám?”.

A gyermekek nagy részéből – félő, hogy már a többségből – hiányzik az „ősbizalom” érzése. Csonka családban nőnek föl, vagy apátlanul, vagy anyátlanul. Az olyan kijelentések, mint „az apám felesége” és „az anyám férje”, nem arról győznek meg, hogy igazi otthonuk lenne ezeknek a gyermekeknek. Valahová tartozni: elemi erejű vágy.

„Ment-e a könyvek által a világ elébb?” – hangzik ma is az évszázados kérdés. Ki vagyok? Hol vagyok? Hová megyünk? Megyünk-e egyáltalán valahová? Vagy egy világméretű labirintusnak vagyunk kóbor vándorai, vagy egyhelyben gubbasztó lakói? Van-e egyáltalán jövő? S ha van, mi az? Kinek van jövője?

Egy olyan világban, amelyben egyértelmű minden gondolkodó ember számára, hogy a technikai civilizációval nem fejlődött párhuzamosan a szív civilizációja, egy olyan világban, amelyben egyre kisebb pontnak tűnik az a lény, akit úgy hívunk, hogy ember, nem kevesen vannak, akik menekülnek. Hozzá tartozik minden ember lényegéhez, hogy szeretne – ha már van, ha már létezik – „jól lenni”. Élményekre vágyik mindenki. Élményfürdő, látványosság, wellness-centrum és sorolhatnánk hosszan a divatos jelenségeket, amelyek csillogva kínálják magukat a pillanatnyi és a pillanatnak élő fogyasztónak. Bekebelezni a világot, itt és most, minél gyorsabban és minél nagyobb mértékben... S nem számít, lesz-e majd, aki megtermeli a szükséges anyagi javakat öreg koromra: nincs is tervezett öregkor, csak örök fiatalság... S ha tényleg megöregszik valaki, majd csak elviseli a társadalom, amelynek egykori piramis-szerkezetére lassan már csak a kutatók emlékeznek. Megdöbbenő statisztiká-

kat lehet olvasni, milyen kevesen vannak, akik a tartós párkapcsolatokat értéknek tartják. S milyen kevesen vannak, akik szeretnének majd gyermeket. S mennyire kicsiny azoknak a száma, akik terveiben a több gyermek szerepel.

Többen kértek, segítsék, hogy gyermekük bejusson ebbe vagy abba a jó hírű iskolába. Tudják, mit tehet ilyenkor egy volt iskolaigazgató: meghallgatja a szülőt (sajnos nem a szülőket, mert egyik esetben sincs szó férj-feleségről, s ugyancsak nincs szó testvérről), próbálja elmagyarázni, hogy nem az iskola teszi emberré a gyermeket (s közben tudván tudjuk, mekkora szerepe van az iskolának). Irreális szülői vágyakkal – amelyek valahogy mégiscsak a jövőre irányulnak – céltalan, s azt is mondhatnánk, motiválatlan gyermekek feszülnek szembe.

Az ember a szó legigazibb és pozitív értelmében érzi lény. A régi, klasszikus megfogalmazás szerint „*nihil est in intellectu, quod prius non fuerat in sensibus*”, vagyis: semmi sincs az értelemben, ami előtte nem lett volna jelen az érzékelésben. Az ember lát, hall, ízlel, szagol, tapint: érzékeli a világot. Gyakorló pedagógusok tudják megmondani, milyen elképesztő módon megemelkedett a gyermekek ingerküszöbe. A fizikai ingerek: hangok, látványok agresszív módon veszik körül az embert. A videoklipek világa a felnőttek számára érthetetlen. Ingerlő. A gyermek számára is az. Egy film, amelyben egy snitt hatnyolc másodpercnyi időt is kitölt, elviselhetetlen lassúnak tűnik egy átlagos mai fiatal számára. Egy szelíd kameramozgással elkészített speciális klasszikus műsort a kritikus kegyetlen gúnnyal szerkesztett ki valahol a közelmúltban. Mintha minden-

nek az volna a célja, hogy az embert hatalmába kerítse, és lehetetlenné tegye, hogy az ember maga vegye birtokba és hatalmába a körülötte lévő világot. A belülről irányított ember veszélyessé válik egy olyan társadalomban, amelyben a pénz az úr. A kívülről irányított ember lesz a jó fogyasztó, aki le tud borulni a legújabb bálványok előtt. És sokak számára gyanússá válik az autonóm ember, akit klasszikus megfogalmazással polgárnak nevezünk, aki képes arra, hogy szellemi és anyagi tulajdonnal rendelkezék, s aki képes közösséget teremteni. Közösségben van a múlttal, és tud figyelni a másokra, közösséget teremt itt és most.

De hát ki is az az ember, aki az iskolába kerül? S mit keres, és mit talál ott?

Nem ritkán gyökértelen, apátlan-anyakatlan, otthontalan, céltalan. S ne féljük kimondani: elkábított. A birtoklásra berendezett és berendezkedett világnak gyermeke, akinek vagy mindene megvan, amit csak kívánhat, vagy semmije sincsen, csak a birtoklásnak a vágya, akit szinte a végtelenségig izgat egy „való világ” ábrándképe. Testileg fejlettebb életkoránál, pszichésen pedig elmarad tőle. Megszámlálhatatlan feszültség él benne, miközben ösztönösen keresné önmagát, de segítséget vajmi keveset kap hozzá, hiszen emberképe nincs a társadalomnak, amelybe beleszületett. Ami a szülők – de inkább a nagyszülők – nemzedékét még izgatja: a történelmi múlt, a diktatúrák, a holokauszt, a forradalom. Az ő számukra (kivételesen van) éppolyan távol van, mint Mátyás király vagy a pun háborúk. Idegenként él ebben a világban, elidegenedve a természettől, s úgy érezve, hogy ha szükség van rá, akkor legfőbb a munka-

erejére, produktivitására. Az ember azonban nem „termelő állat”. A gyermek- és ifjúkor meghosszabbodott, s nem gondolunk sokszor arra, hogy ez a túlságosan is hosszúra nyúlt fiatalság mindenre jó, csak arra nem, hogy megtapasztalja: szükség van rá. Hol tapasztalhatja meg, hogy számítanak rá? Hol kap felelősséget? Kinek kell elszámolnia? Az „önmegvalósítás” jelszava is sokszor üresen csengő: kinek a számára valósítsam meg önmagamat?

Instabil ez a világ, amely körülvesz bennünket. Sehol egy biztos pont, amihez mérhetném magam. Az iskola világa sem jelent viszonylagos állandóságot. A korszerűség kényszere alatt szenvedő iskola képes lesz ugyan tudományt és információ-halmazt (vagy rendszert) fölkinálni, de egyre kevésbé foglalkozik azzal, aki számára ezt a tudást közvetíti. Szeleteire bomlott, kollázs-világban él iskola és fiatal egyaránt, amelyben az összefüggéseket meglátani nem könnyű, a világ abszurditásának élménye ellenben egyre erősebbé válik.

Csalódik a fiatal a családjában, csalódik az iskolájában, csalódik a szűkebb környezetében, csalódik abban, amit politikának (a hatalom birtoklásának és gyakorlásának) nevezünk hétköznapi nyelven.

Az egyik oldalon egyre erősödik az az élmény, hogy mindennek végső mozgatója és célja a pénz. Tőkés társadalmak világhatalmi törekvéseit lehet tapasztalni, s azt, hogy nem a személy a fontos, hanem az előállított tárgy. Minél kevesebb ráfordítással. S ha pár száz kilométerrel odébb olcsóbban lehet működtetni egy gyárat, egyik napról a másikra ezrek kerülhetnek utcára, azok, akik eddig viszonylagos biztonságban érezték magukat, s esetleg azt gondolták, hogy egy korszerű, világmére-

tű technikai civilizációnak aktív részesei és közreműködői. A másik oldalon pedig egyre nagyobb lesz az űr és a céltalanság: mindez egyáltalán miért?

Tudás-alapú, tudás-központú társadalomról beszélnek a társadalom stratégiái. Az információ mindenki számára elérhető kell, hogy legyen. Az ezer éves magyarországi oktatás jubileuma alkalmából vezető oktatáspolitikus azt nyilatkozta, hogy az internethez való hozzáférés a magyar oktatásügyben a kereszténység felvételével azonos nagyságrendű esemény a magyarság életében. Globalizációról beszélünk – van ebben a jelenségben vagy törekvésben valami mélyen emberi az elveszett ősi egység iránti vágyból. A „világháló” azonban önmagában csak eszköz, de legtöbbször elembertelenítő labirintus, nem „az emberélet útjának felén”, hanem jóval fiatalabb korban már. Hatalmas lehetőség és kihívás, ha van az embernek célja és jövőképe. De ha nem tudom, ki vagyok, hol vagyok, akkor szellemet-lelket ölni képes.

A globalizációról azt mondhatjuk: olyan folyamat, amely térben teljességében átfogja, tartalmában pedig átalakítja az emberiség, a társadalom, a gazdaság fogalmát. Ha nem is egyik pillanatról a másikra, de az ötven év feletti generáció számára hihetetlenül gyorsan megváltoztatja azt a szellemi, kulturális környezetet, amelyben az embernek el kellene – pontosabban: el kell igazodnia. A globalizációban szinte mindent az információ szabályoz és határoz meg. Egy korábbi világot meghatározott és kialakított a konkrét piac, a fogható árukínálat, a kereskedelmi utak találkozása, a stratégiai fontosságú útvonalak, területek birtoklása. Most egészen másként szerveződnek a kapcsolatok,

a gazdasági, hatalmi, kulturális, informatikai rendszert más erők koordinálják. Tudomásul kell vennünk közben, hogy létezik egy „világhálós kényszer”, amelyben az Arany János-i kijelentések ma is érvényesek, csak más intenzitással: „*Hajt az idő gyorsan, rendes útján eljár. / Ha felülünk, felvesz, ha maradunk, nem vár. / Változik a világ. Gyengül, ami erős / És erős lesz, ami gyenge volt azelőtt.*”

Miként az öregedő Toldi nem találta a helyét az akkori „modern” világban, úgy sokan vannak, akik nem találnak helyet maguknak ebben az új, lenyűgözően fejlett technikai civilizációjú világban. Kiszorulnak az idősebbek: s az idős nem egyenlő az öreggel. Idősnek számít mindenki, akibe „nem éri meg befektetni”, – legyen akár harmincöt éves, már „túlkorosnak” számíthat. Főlölegessé válik a munkaerő, bár dolgozni még sokan képesek volnának, de „nem éri meg” dolgoztatni őket. A társadalom „leírja” az embert. A peremre kerülő csoportok egyre népesebbé válnak. Ugyanakkor – s erre a veszélyre a Római Klub hívta föl először a figyelmet – a korlátlan növekedésnek olyan veszélyei vannak, amelyek veszélyeztetik az egész emberiséget és az életet a glóbuszon.

Egy világmodell – Varga Csaba fogalmazza meg így – a következőképpen próbálja meg összefoglalni a világot. Van a legkülső réteg, ez a transzcendencia világa. Van a földön túli réteg, ezt a kozmosz világának nevezhetjük. A földi univerzum a globalitás világa. Ennek alkotóelemei: a kontinensek világa, a kontinenseket a szubrégiók alkotják, amelyeknek belső elemeit a nemzetek világa jelenti. A nemzeti régiók a lokalitás világából állnak. A lokalitásnak a „molekuláit” pedig az egyes emberek vi-

lága jelenti, ahol a legbelső réteg nem más, mint az egyes embereknek, az egyéneknek a tudatában megjelenő univerzum.

Az ember, az „én” birtokba szeretné venni a világot. Ez hozzátartozik az emberi élet lényegéhez. A globalitástól a lokalitásig terjedő különböző szintek nem csupán a tér meghatározottságait jelentik, hanem jelentenek belső, tudati állapotot is. Jelentik a választ a kérdésre: „De hát hol vagyok én?”

Amikor fölszeleteljük a világot, és az iskola kísérletet tesz arra, hogy – a klasszikus meghatározás szerint – „igazolt ismeretek rendszerét”, tudományt közvetítsen, a világ egy-egy részletéről az eligazodáshoz szükséges mennyiségű információ birtoklásához segítsen, nem szabad megfélemlenünk arról, hogy minden részismeret egy nagyobb összefüggésrendszernek a része csupán.

Az információ bizonyos szempontból tudás, vagyis ismeret, amit az ember megszerizhet és felhasználhat. Ugyanakkor ez a tudás képességként, szellemi tőkeként társadalmi, gazdasági tényezőként jelenik meg. A képességet pedig fontosabbnak kell tartanunk az információnál. Humanizált információkra van szükségünk ahhoz, hogy emberként tudjunk élni.

A régiók ismertek egy számunkra talán furcsa fogalmat: latinul úgy mondták, hogy „ignorantia invincibilis” – olyan tudatlanság, ismeret-hiány, ami lehetetlené teszi, hogy az embert felelősségre vonják. Egy bonyolult összefüggésrendszerben kényelmesebb nem tudomást szerezni a következményekről, és egyszerűen élni a magam életét, itt és most, nem törődve azal, hogy ki mit tesz, mit nem tesz. Az „egy életem, egy halálom” elszántsága helyett az „egyszer élünk” indíttatásából nem ke-

vesen hajlamosak inkább ösztönösen élvezni az életet, mint hogy vállalják a megismerés útjának fáradságát és az ebből fakadó tudatos életvezetés követelményeit. Így aztán pusztul a környezet, kimerülnek a források, megszűnnek az emberi együttélést évezredek óta szabályozó és kontrolláló hagyományrendszerek. Az információs társadalom új lehetőségeivel élni nem tudók kiesnek a „világhálón”, s ahelyett, hogy világméretű összefüggések személyes és tudatos átélői lennének, nagy a veszélye annak, hogy a semmibe zuhannak.

„De hát hol vagyok én?” Tudás... élvezet... élet... Gorkij szavai jutnak eszembe ismét: „Az ember több annál, hogy csak járjak!”*

Gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan! – hangzik a mai kor jelszava. Gondolkodj: feltételezi a tudást, az információt, az ismereteket. Cselekedj: feltételezi a személyes szabadságot. A szabadság azonban mindig kettős: szabad vagyok attól, ami megköt, és szabad vagyok arra, hogy cselekedjek. A cselekvés pedig elkötelezettséget, vállalást, felelősséget jelent.

Mi őrzi meg az embert ebben az összezűkül, kényszerűen felgyorsult, önmaga létezését fenyegető világban?

A válaszom: a *kultúra*. A kultúra értékrendet feltételez. Az egyes ember csak másokkal együtt képes életét kiteljesíteni. A közösségek értékrendje mintát jelent, a minta pedig összefüggésben van mindig a múlttal: a megélt valósággal, és összefüggésben van a jövővel. Megőrző ereje van a hagyománynak, az egyik nemzedékről a másikra átörökített normáknak, amelyekkel azonosulni annyit jelent, mint hogy kialakul a válasz a kérdésre: „De hát hol vagyok én?”

A *tradíció* folytonosságot teremt a múlt és a jövő között. Lehetővé teszi, hogy megélje az egyén a kultúra folytonosságát, és megélje abban saját szerepét. A tradíció megtartó erővel rendelkezik. Nem feltétlen azonosulásra van szükség, hanem a folytonosság vállalására. Az egymáshoz tartozás elismerésére, nem pedig tagadására. Az egymáshoz tartozás nem csorbítja a személy méltóságát és jelentőségét, de semmiképpen sem azonos az individualizmussal, a személy abszolutizálásával. A személy abszolutizálása, az individualizmus a gyakorlatban kultúra-ellenes, mivel a kultúra közösségi valóság.

Megismétlem a már elhangzott tételt: A jelen viszonyítási pont egy folyamatban. Nem csupán a velünk éppen megtörténő események ideje, hanem folytatása egy múltnak és kiindulása egy jövőnek. A kultúra, a lokális kultúra lehetőséget teremt egy globalizálódó világ személytelenségében, kiszolgáltatottságában az azonoságtudat megőrzésére. Azok az emberek, akiknek nincs meg az ún. „szociokulturális azonoságtudatuk”, ki vannak szolgáltatva mindenféle manipulációnak, és áldozatává válnak a fogyasztói társadalomból kinövő információs társadalomnak. A közöségtől elszakított, magányos és szorongó ember, akinek a számára az emberi kapcsolatok is fogyasztási cikkek, aki úgy érzi, hogy ha jobb nőre, jobb kocsi, jobb arckrémre cseréli ki a pillanatnyit, azzal ő értékesebb lesz – mondja Kopp Mária. Az ilyen embernek mindent el lehet adni, és mi, emberek hoztunk létre így egy olyan világot, amelyben ez a fogyasztási kényszer egyre erősebb és egyre súlyosabb, hogy élvezni tudjuk a pillanat által fölkinált látszat-lehetőségeket.

Föl kell tennünk a kérdést: „*Mi a fejlődés célja?*” Nem a mindenen túli fogyasztás – s ez áll az információ „fogyasztására” is –, hanem az élet épsége, egész-sége és mély-sége, az egyéniségeknek a világa, akik képesek arra, hogy emberként és boldogan éljenek.

Segít ebben az iskola, az oktatási rendszer? Segít ebben a pedagógus?

Újra föl villan előttem a repülőtéri forragtagban a pöttömnyi néger kislány képe a hatalmas csomagok között, az óriási felnőttek árnyékában, a repülőre várva. Hová? Miért?

A kihívások égetőek. Válaszolni most kell. S nekünk.

JEGYZET:

* Éjjeli menedékhely.

IRODALOMJEGYZÉK:

1. Vö. VAJDA Ágnes: *Elméleti fogalomtár*; VARGA Csaba (szerk.), 1998. október; HÉA Stratégiakutató Intézet, www.inco.hu/inco1/fogalom/cikk1r.htm
2. BIEDENKOPF, Kurt: *Die neue Sicht der Dinge*, Zürich, 1985.
3. KOPP Mária: *Egyén és társadalom* (Magyar Polgári Együttműködés Konferencia, 2001. június 30.

